

Jakub Paleček

Riikka Kuusisto: *International Relations Narratives: Plotting World Politics*

Abingdon, New York: Routledge. 2020. 160 s.
ISBN 978-0-367-02799-5

Vyprávění příběhů je jedním ze základních kulturních atributů a nutně je i součástí sociálně-vědních teorií. Tyto teorie nesdělují holá fakta, ale propojují je do významových a významotvorných celků. Jejich strukturou, která je drží pohromadě, je vždy určitý narativ. To je výchozí předpoklad finské lektorky mezinárodních vztahů na Univerzitě v Helsinkách Riikky Kuusisto, která v minulém roce pod nakladatelstvím Routledge vydala monografii s názvem *International Relations Narratives: Plotting World Politics*. Jak název vypovídá, Kuusisto se zaměřuje na teorie mezinárodních vztahů. Autorka se dlouhodobě věnuje problematice narativů v zahraniční politice a publikovala několik výzkumných článků (např. v *International Politics* nebo *Journal of Peace Research*). Uvedená kniha je kulminací jejích dosavadních snah o systematické teoretické uchopení narativů v oblasti teorie mezinárodních vztahů. Kniha je tedy vhodná pro všechny badatele v oblasti zahraniční politiky i narativů obecně, protože interdisciplinární přesah této knihy se přímo nabízí (přesto, že autorka jej ke své škodě vůbec neakcentovala).

Autorka tvrdí, že esenciálním jádrem zkoumaných teorií je právě vyprávění příběhů. Jak víme z literární teorie, kterou autorka zručně inkorporovala do vlastního teoretického rámce, příběh o stejných faktech lze vyprávět různými způsoby, a nakonec tedy i s různým vyzněním. Teorie mezinárodních vztahů jsou tedy především o vyprávění určitých příběhů, skrze které se jednotliví teoretici a teoretičky snaží podat vysvětlení mezinárodněpolitické reality (Kuusisto 2019, s. 1). Cílem knihy je demonstrovat všudypřítomnost vyprávění příběhů v teorii mezinárodních vztahů, představit funkci narativů spočívající v kauzálním vysvětlování sociální reality, prohloubit porozumění různým způsobům rámování politiky a poskytnout systematický přístup ke studiu klíčových teorií mezinárodních vztahů.

Kniha má přehlednou a logickou strukturu. Teoretická kapitola zevrubně představuje celou paletu teorií narativu a ústí v jeho operacionalizaci. Samo uchopení narativu je šikovnou interdisciplinární syntézou politologického, kognitivně-lingvistického a literárně-teoretického přístupu. Literárně-vědecký přístup je přitom pro uchopení narativu pro Kuusisto klíčový. Autorka proto představuje hlavní typy příběhů – tragédii, epickou romanci, komedii a ironickou satiru –, které jsou podle ní též samotnou strukturou zkoumaných teorií. Jednotlivé kapitoly pak přiřazují teorie mezinárodních vztahů jednotlivým žánrům. Vždy je nejprve představen žánr, jak teoreticky, tak na konkrétním příkladu literárních děl, které jsou pro něj typické (včetně tempa, atmosféry a nálady, slovních obrátů a tónů, role hlavních

postav a hrdinů, postavení nepřítele a toho, na co především celé dílo klade důraz). Následně je stručně rozebrána samotná teorie mezinárodních vztahů. Jsou představeny hlavní body teorie a následně její literární kvality. Celkem autorka analyzovala dvanáct teorií. Nezabývá se tím, které teorie nabízejí lepší řešení nebo které více odpovídají realitě, ani nezkoumá jejich vnitřní koherenci. Zabývá se čistě tím, zda daná teorie odpovídá jednomu z uvedených literárních žánrů a proč tomu tak je (jaké literární kvality tomu odpovídají). V jádru jejího textu jsou tedy dva bloky žánrů (tragédie a romance v prvním bloku, komedie a satiry v druhém), k nimž jsou přiřazeny vybrané teorie.

V prvním bloku jsou analyzovány „ponuré tragédie a bujaré romance“. Tragédie jsou typizovány Oidipem a Králem Learem. Na poli teorie mezinárodních vztahů jim podle autorky odpovídá klasický i ofenzivní realismus. V rámci klasického realismu autorka problematizuje dílo *Politics Among Nations* Hanse Morgenthaua. Spojené státy americké zde hrají roli tragického hrdiny. Musí bojovat za demokracii, svobodu a samozřejmě za udržení suverenity a bezpečnosti, nicméně celý tento boj může díky nukleární válce skončit zničením celého světa. Podle Morgenthaua bychom sice měli odmítnout ducha křížáckých válek, ale nacionalisticky laděné publikum nedovolí politiku ústupků a politici budou vždy hrát hru „ber vše nebo nic“. Logické kroky mocností bipolárního konfliktu vedou ke střetu, ve kterém jsou obhajovány kroky hlavního hrdiny. Vzhledem k tomuto scénáři je *Politics Among Nations* tragédií, která měla čtenáře zejména alarmovat. V rámci ofenzivního realismu autorka rozebírá dílo *The Tragedy of Great Power Politics* Johna Mearsheimera. Také on vykresluje mezinárodní vztahy jako jednu velkou tragédii. Podle jeho mínění je nesnadné, ne-li nemožné, vyhnout se konfliktu. I zde jsou USA v roli tragického hrdiny a hlavní role zde mají mocnosti světové politiky (Kuusisto 2019, s. 26–36).

Romance jsou předloženy na příkladu *Odyssey*, *Legendy o svatém Jiřím a drakovi* a klasické pohádky *Šípková Růženka*. Jejich struktura koreluje s některými liberálními a marxistickými teoriemi a taktéž s teoriemi výzkumu míru. Dílo *Konec dějin a poslední člověk* Francise Fukuyami je podle Kuusisto typickou pohádkou. Je to vzrušující příběh velkého vítězství, které ale není jasné od počátku a příběh je tak pořádně napínavý. Hlavní hrdinka pohádky – liberální demokracie – má všechny potřebné ctnosti a o její nadřazenosti není pochyb. Konec pohádky je definitivní a šťastný. Podobnou pohádkou je dílo Bruce Russeta a Johna Oneala *Triangulating Peace*. Jde v něm o ctnosti demokracie a volného obchodu (Kuusisto 2019, s. 40–48). Poněkud odlišná je potom teorie Immanuela Wallersteina, která nevypráví příběh o vítězství, nýbrž o možném pádu kapitalistického systému. V hlavní roli tohoto romantického příběhu jsou státy. Hlavními hrdiny jsou síly, které se snaží kombinovat svobodu, demokracii a rovnost. Probíhá a bude probíhat boj proti monstrům světového kapitalismu, ale příběh bude mít happyend v podobě změny systému (Kuusisto 2019: 53–60). Oblast výzkumu míru má podle Kuusisto romantický apel jaksi apriori, což má vyvěrat z normativního přístupu k mezinárodním vztahům. Analyzováno je dílo Johana Gatlunga *Peace: Research, Education, Action*. Hlavní úlohu v příběhu hrají jednotlivci se silným hodnotovým zázemím, kteří svádějí boj proti násilným tendencím ve společnosti. Gatlung nicméně zastává optimistický postoj, světový mír je podle něj možný (Kuusisto 2019, s. 60–69).

Druhým blokem analýz jsou nadějeplné komedie a cynické satiry. Kuusisto nejprve vybírá z nepřeberného množství typických komedií a českého čtenáře jistě potěší zmínění

Dobrého vojáka Švejka. Hlavními prototypy jsou ovšem Shakespearovy *Večer tříkrálový*, *Sen noci svatojánské* a Austenové *Pýcha a předsudek*. První teorií s komediální strukturou je podle autorky Hind Swaraj Mahátny Gándhího. Podle tohoto myslitele je v brzkém dohledu šťastný konec pro celé lidstvo a my víme, jak jej dosáhnout. V průběhu vyprávění Gándhí kritizuje industrialismus a mezinárodní obchod, ale s nadhledem a nadějí hledí do budoucnosti. Jeho vyprávění je plné nadsázky a vyskytují se v něm komediální hrdinové, zatímco nepřátelé absentují. Komediální je pohled na civilizaci jako celek: je jako magický lektvar, tedy něco, co nám umožňuje ztratit kontakt s realitou (Kuusisto 2019, s. 74–80).

Dalším probíraným dílem je *Social Theory of International Politics* Alexandera Wendta. Podle Kuusisto je i toto dílo komedií, která vykresluje možnost lepšího světa a nenásilí jako cestu, jak jej dosáhnout. Wendt odmítá nevyhnutelnost progresu z Hobbesovské ke Kantovské struktuře mezinárodních vztahů, ale komediálně upozorňuje spíše na možnost opaku. Později argumentuje pro nevyhnutelnost vzniku světového státu. V hlavní roli příběhu jsou státy, ovšem Wendt se hodně zabývá epistemologií a podle jeho přístupu zdání klame: realisté často mluví jako konstruktivisté a poststrukturalisté mohou ve skutečnosti dělat pozitivistický výzkum. Jaká to komedie. Komediální znaky vykazuje též dílo Adrew Linklatera *The Transformation of Political Community*. Text má mnoho kvalit romantického eposu, ale obsahuje mnoho satirických a komediálních zvratů a jeho centrální téma, paradoxy moderního státu, Kuusisto interpretuje jako komediální pohádku (Kuusisto 2019, s. 82–88).

Jako vzor ironických satir autorka uvádí klasickou báseň *The Rape of the Lock* Alexandera Popea a satirickou esej Johnatana Swifta *A Modest Proposal*. Na poli analyzovaných teorií k nim Kuusisto přiřazuje feministickou kritiku Cynthie Enloe v díle *Bananas, Beaches and Bases*. Je to kvůli tomu, že podle autorky lze tomuto dílu nejlépe porozumět jako radikální reinterpetaci toho, jak rozumíme mezinárodním vztahům. Podobně satirické je dílo Davida Campbella *Writing Security*. Je to zakódováno už v povaze poststrukturalismu, kam bývá Campbellovo dílo obvykle řazeno: snaze narušit a rozvrátit normalitu, racionalitu a zdání kontinuální progresu. Je vcelku předvídatelné, že poststrukturalistické teorie budou mít ironicko-satirický nádech. Podobné je to ovšem s teorií postkolonialismu. Kuusisto pro svou analýzu vybrala dílo Taraka Barkawihho s názvem *Globalization and War*. Teorie postkolonialismu v Barkawihho podání je textem satirizujícím romantický příběh ekonomické globalizace. V tomto příběhu nejsou žádní romantizující hrdinové. Jde o nastínění logiky interkonektivity globální ekonomiky a války, která neposkytuje žádnou satisfakci, pouze frustraci a smutek (Kuusisto 2019, s. 99–120).

Vidíme tedy, že autorka rozhodně postupovala systematicky ve snaze o jasné teoretické ukotvení. Vystává však několik otázek, na které je třeba hledat odpovědi. Snaží se Kuusisto o zavedení universální typologie? Lze vzít jakoukoliv politologickou teorii z oblasti mezinárodních vztahů a určit ji jako jeden ze čtyř základních žánrů? Pokud by byla odpověď negativní, byla by nasnadě úvaha, jaký přínos vůbec mělo určit žánr dvanácti konkrétních teorií, přičemž mnoho z nich lze považovat za obsolentní a některé nemusejí být vůbec pojímány jako vědecké teorie mezinárodních vztahů (Gándhí). Pokud by však odpověď byla pozitivní – a vezměme v potaz, že to autorka explicitně nevyjádřila –, jaká jsou kritéria posuzování a žánrového rozřazení teorií? V odpovědi na tuto otázku spatřuji definitivní přínos této knihy:

autorka v kapitole o literární teorii jasně a přehledně zavádí kritéria klasifikace, která pak předvádí na vybraných teoriích. Je jasné, že výběr konkrétních teorií byl arbitrární a Kuusisto to i sama přiznává (jak jinak určit příklady teorií než subjektivní selekcí?). Je ovšem veliká škoda, že autorka nešla o krok dále a netroufla si svůj přístup zobecnit na všechna díla v disciplíně. Její kniha má pouhých 145 stran čili prostor na to by jednoznačně měla.

Na druhou stranu, uchopení narativu a přístup k jeho zkoumání rozhodně není komplexní. Převažuje v něm literárně-vědecké uchopení, které příliš nebere v potaz výzkum ontologie narativu. Proto je škoda, že autorka nevěnovala více prostoru filozofické bázi, kterou by mohla obohatit masivnější implementací jedné z teorií narativů, jejichž rešerši sama provedla v úvodní kapitole. Například po zapojení Ricoeurovy integrativní teorie narativu by byl brán v potaz horizont čtenáře, tedy to, jak čtenář narativ vnímá. Nejedná se přitom o nadstavbu nebo dokonce banalitu. Naopak, přijímající subjekt je pro existenci narativu podmínka *sine qua non* a pro plné pochopení nemůže být z analýzy vypuštěn. Důvod, proč jej vynechávat, je čistě technický, protože taková analýza je velmi náročná. Pokud je to ten důvod, měl by být otevřeně přiznán. Každopádně právě v tomto momentu vnímám slabou stránku knihy a spatřuji možnosti dalšího bádání a rozvoji teorie.

Nyní k ještě důležitější otázce, a to otázce po smyslu autorčina bádání. Jaký smysl má uvědomit si a vědeckou cestou koroborovat, že teorie mezinárodních vztahů mají esenciálně narativní povahu a odpovídají vždy jasným literárním žánrům? Co získáme porozuměním tomu, že Morgenthau psal tragédii a Campbell satiru? Odpovím za autorku knihy otázkou: Kdyby to bylo opačně a Morgenthau by psal satiru a Campbell tragédii, zůstaly by jejich teorie stejné? Myslím, že těžko. Morgenthau by zesměšnil Spojené státy americké a podkopal by tím jejich ústřední roli ve své teorii, zatímco Campbell by se ocitl v podivné roli: alegoricky řečeno, snažil by se Offenbachovu hudbu napasovat na Wagnerovu kompozici. Vyplývá z toho zajímavý závěr, totiž že daná teorie musí být podána pomocí určitých literárních technik, ze kterých jen velmi těžko může vykolejit. Když opustí mantinely svého žánru, stane se nečitelnou a rozporuplnou. To, co Kuusisto tvrdí, je, že interpretace teorie závisí na zvoleném žánru. Kooperace může být vykreslena jako epické vítězství mírumilovných sil, nebo jako komická satirická iluze. Zvolený žánr a zápletka příběhu pak může ovlivňovat i arbitrární výběr faktů, protože v narativu je vždy určitý fenomén zvýrazněn, zatímco jiné jsou v pozadí či naprosto umlčeny. Čtenář dané teorie si může vždy uvědomit, že to, co právě čte je – dejme tomu – drama. Otázka, která ho při znalosti knihy Riikky Kuusisto napadne, zní takto: Mohla by být daná teorie podána jinak? Co by vyjadřovala, kdyby nebyla tímto strhujícím dramatem? A proč autor vůbec zvolil tento žánr a o co se tím snažil? Jinými slovy, s publikací Riikky Kuusisto se nám dostává nového nástroje kritické reflexe teorií mezinárodních vztahů (potažmo sociálněvědních teorií vůbec).